

TİRE ŞER'İYE SİCİLLERİ KATALOĞU

Mehmet Ali DEMİRBAŞ

Osmanlı devletinin sosyal ve ekonomik yapısına yönelik araştırmalarda büyük bir artış göze çarpmaktadır. Özellikle bölge tarihleri, arşivlerdeki belge ve defterlerin sağladığı olanaklar çerçevesinde, üzerinde en çok durulan konuların başında gelmektedir. Kaza, sancak gibi birimlerde imparatorluğun çeşitli bölgeleri, sosyal ve fiziki konum, nüfus dağılımı, iktisadi, siyasi, idari yapı, tarımsal potansiyel, ticari faaliyetler v.s. açılardan incelenmektedir. Ancak arşiv belgelerinden sağlanan bilgiler, araştırmacıya, incelenen bölgenin tarihini detaylandırma olanağını çoğu zaman vermemektedir. Bu aşamada da-tüm şehirlerimiz için geçerli olmasa da, günümüze ulaşabildiği kadarıyla şer'i mahkeme sicillerinden yararlanma zorunluluğu ortaya çıkmaktadır.

Şer'îye sicilleri, içeriklerinin zenginliği dolayısıyla, buldukları yerlerin gündelik yaşamını, yönetsel mekanizmasını, sosyal ve ekonomik taraflarını oldukça net ve ayrıntılı bir biçimde yansıtmaları açısından büyük öneme sahiptir(1). Genel olarak iki kısımda toplanan şer'îye sicillerinde a) Merkezden kadılara gönderilen resmi nitelikli emir ve yazı suretleri (hüküm, ferman, berat, buyrultu, mürasele, mektup, adaletname v.s.); b) Kadı tarafından düzenlenip sicile kaydedilen belgeler (her çeşit dava zabıtları, mukavele, senet, satış, vakfiye, vekalet, tereke ve taksim, narhlar ve esnaf teftişlerine ait kayıtlar v.s.) bulunmaktadır(2).

---

1) M. Çağatay Uluçay, "Manisa Şer'îye Sicillerine Dair Bir Araştırma", *Türkiyat Mecmuası*, X (1953), 288; *Şer'îye Sicilleri*, I, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı (TDAV), yay., İstanbul, 1988, 12-17.

2) M. Çağatay Uluçay, *a.g.m.*, 290-292; Halit Ongan, *Ankara'nın I Numaralı Şer'îye Sicili*, Ankara 1958, X; Münir Atalar, "Şer'îye Mahkemelerine dair kısa bir tarihçe", *İslâm İlimleri Enstitüsü Dergisi*, IV (1980), 312-313; *Şer'îye Sicilleri*, I, 19-50.

Böylesine önemli bilgileri içeren şer'îye sicillerinin bir arşivde toplanıp korunması her zaman üzerinde durulan bir konu olmuştur. Şer'î sicillerden oluşan ilk arşiv, II. Abdülhamit'in emriyle 1312 h./ 1894 m. tarihinde İstanbul'da kurulmuştur(3). Daha sonra İstanbul Müftülüğü bünyesine alınan bu *Şer'îye Sicilleri Arşivinde* 10.000'i aşkın defter bulunmaktadır. Cumhuriyet döneminde ise, ülkemizin birçok il ve ilçesine ait olup, Adliye vekâletinin emrinde mahkeme anbarlarında bulunan şer'îye sicillerinin, daha sonra Maarif ve Adliye vekâletlerinin ortak kararı ve Maarif vekâletinin valilikleri gönderdiği 3.XI.1941 tarih ve 4018/2182 numaralı yazısı ile belirlenen bölge müzelerine gönderildiğini görüyoruz(4).

Belirli müzelerde toplanan şer'îye sicillerinin çoğunun kataloğu yapılmış durumdadır. Adana müzesi müdürlüğü sırasında Naci Kum tarafından Adana şer'î sicillerinin kataloğunun yapılması girişimi-her ne kadar sonuçlandırılmamışsa da, bu konudaki ilk çalışma olmuştur(5). Sicillerin toplu bir kataloğunun yapılması amacına yönelik olarak, daha sonraları Osman Ersoy(6), Mücteba

---

3) *Şer'îye Sicilleri*, I, 61, 83; Abdülaziz Bayındır, *İslam Muhakeme Hukuku (Osmanlı Devri Uygulaması)*, İstanbul, 1986, 27.

4) M. Atalar, *a.g.m.*, 314; H. Ongan, *a.g.e.*, V; *Şer'îye Sicilleri*, I, 61. Bu yazı hazırlanırken, çeşitli müze ve kütüphanelerdeki şer'îye sicilleri, Kültür Müdürlüğü'nün ilgili yazısı uyarınca, Ankara Milli Kütüphanesine gönderilmiştir. Sicillerin tek merkezde toplanıp korunması olumlu bir girişim olmakla birlikte, şu anda sicillere dayalı olarak sürdürülen çalışmalara büyük sekte vurduğu da ortadadır. Bu nedenle sicillerin en kısa sürede araştırmacıların hizmetine sunulması ve defterlerin mikrofilm ya da fotokopilerinin ilgili müze ve kütüphanelere gönderilmesinin gerekli olduğu inancındayız.

5) Naci Kum, "Adana Şer'î Mahkeme Sicilleri Kataloğu", *Görüşler*, VI/56, VI/58, VI/60, VI/61-62 (bkz. Fikret Yılmaz, *Amasya'nın Bir Numaralı Şer'îye Sicili*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir 1987, XXV, n.56.

6) "Şer'îye Sicillerin Toplu Kataloğuna Doğru", *DTCFD*, XXI, 3-4 (1963), 33-65; "Şer'îye Sicillerinin Toplu Kataloğuna Doğru", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIII, 24 (1979-1980), 1-20.

İlgürel(7), Yusuf Halâçoğlu(8), Yusuf Oğuzoğlu(9) yayın yapmışlardır(10). Tüm sicillerin kataloglarının tek bir çalışmada toplanması ise 1988 yılında yayınlanan *Şer'îye Sicilleri* başlıklı kitabın ilk cildinde gerçekleşmiştir. Sicillerin % 95'e yakın bir bölümünün katalogu alfabetik sırayla bu kitaba alınmıştır(11).

Kısa bir süre öncesine dek Tire müzesinde bulunan şer'i mahkeme sicillerinin(12), üzerinde yayın da yapılmış olmasına rağmen(13), çeşitli müze ve kütüphanelerdeki defterleri gösteren listelerde bulunmamaktadır(14). Bundan dolayı bu kısa çalışmayla Tire

-
- 7) "Şer'îye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru", *Tarih Dergisi*, 28-29 (1975), 123-166.
  - 8) "Şer'îye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru: Adana Şer'îye Sicilleri", *Tarih Dergisi*, 30 (1976), 99-108.
  - 9) "Şer'îye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIV, 25 (1981-1982), 343-360.
  - 10) Mehmet Kayıran ve Mustafa Öztürk'ün ortaklaşa hazırladıkları, Tokat ve Antakya müzelerindeki şer'îye sicillerinin kataloglarını bu çalışmalara ekleyebiliriz. (Mehmet Kayıran, "Şer'îye Sicillerinin Askeri Tarih Bakımından Önemi", *Birinci Askeri Tarih Semineri*, I, (Ankara, 1983), 131-159, kataloglar 145-156).
  - 11) *Şer'îye Sicilleri*, I, TDAV yay., İst. 1988. Katalogun ilk bölümünde, İstanbul Müftülüğü Şer'îye Sicilleri Arşivinde bulunan 9883 adet defter (ss. 85-166), ikinci bölümünde ise diğer müze ve kütüphanelerde bulunan siciller (ss. 169-215) bulunmaktadır.
  - 12) Valilik makamının 3. XII. 1947 tarih ve 1-14363 sayılı oluru ile Cumhuriyet savcılığından Tire müzesine devredilen sicil defterleri, Kültür müdürlüğünün 15. XI. 1990 tarih ve 3302 sayılı yazısı uyarınca, 10.XII.1990 tarih ve 388 numaralı yazı ile Ankara Milli Kütüphanesine gönderilmiştir. 25.I.1991 tarih ve 284 numaralı yazı ile defterlerin Milli Kütüphaneye teslim alındığı Tire müzesine bildirilmiştir.
  - 13) Himmet Akın, *Aydınöğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara, 1968², 193-197; Munis Armağan, *Belgelerle Beylikler Devrinde Tire*, İzmir, 1983; aynı yazar, *Batı Anadolu Tarihinde İlginc olaylar*, İzmir 1984.
  - 14) *Şer'îye Sicilleri*, I, 83 ve 211; H. Ongan, a.g.e., V.

Şer'i mahkeme sicillerinin katalogunu yayınlamayı uygun bulduk.

Katalogda Tire'ye ait defterlerin toplam sayısı 101'dir. Bu defterler iki seri halinde numaralanmış olup, ilk seride 48 adet şer'i sicil bulunmaktadır. Bunlar ilâm, hüccet, kassam (Genel no: 6-7-8-9) ve vakfiye suretlerinin yer aldığı bir defterden(15) (Genel no: 47) oluşmaktadır. İlk defterin başlama tarihi 1248 h./1832 m., son defterin bitiş tarihi ise 1341 h./1923 m.dir.

Diğer defterler başlığıyla verdiğimiz ikinci seride ise 53 defter bulunmaktadır. Bunların çoğu zabıt ve vekâlet cerideleri olup, aralarında fihrist ve davetiye defterleriyle, Eytam Meclisi Karar Defterleri (Genel no: 71-74-78-80); Emval-ı Eytam İdânâtına Mahsus Zabıt defterleri (Genel no: 62-82); Tire Kazası Bidayet Mahkemesi Hukuk ve Ticaret İlâmât Sicili (Genel no: 54); Mahkeme-i Asliye Ahkâm-ı Şahsiye, Sulh Hukuk Karar Defteri (Genel no:101) bulunmaktadır. Bu serideki ilk defterin başlama tarihi 1305 h./1886 m., son defterin bitiş tarihi ise 1344 h./1925 m. dir. Katalogda defterlerin bir bütünlük arzetmesi için defterlere özel numaraları yanında birer de genel numara verdik, defterlerin başlama ve bitiş tarihleriyle sayfa sayılarını da belirttik.

Ankara Milli Kütüphanesinde toplanan sicil defterlerinin tümünün en kısa sürede ayrıntılı fihristlerinin hazırlanarak araştırmacıların kullanımına açılması, Osmanlı tarihi çalışmalarında büyük bir kolaylık sağlayacaktır.

A) Tire Şer'îye Sicilleri Kataloğu:

Defter No		Tarih	Sayfa
Özel	Genel		
1	1	1248-1251	376
2	2	1253-1257	281
3	3	1257-1260	144
4	4	1260-1263	230
5	5	1263-1267	256

15) Bu defterdeki vakfiyeler arasında, Lütü Paşa, Yahşi Bey, v.s. vakfiye suretleri de mevcuttur.

6	6	1267-1269	192
7	7	1269-1271	192
8	8	1271-1273	259
9	9	1273-1275	186
10	10	1277-1278	233
11	11	1279-1280	185
12	12	1281-1282	152
13	13	1282	189
14	14	1282-1283	381
15	15	1283-1285	235
16	16	1285	154
17	17	1286-1287	196
18	18	1287	107
19	19	1288-1290	148
20	20	1290-1292	237
21	21	1292-1296	329
22	22	1296-1300	230
23	23	1300-1303	148
24	24	1303-1304	135
25	25	1306-1307	285
26	26	1307-1309	151
27	27	1309-1315	372
28	28	1315-1319	582
29	29	1319-1321	395
30	30	1321-1322	198
31	31	1322-1324	240
32	32	1324	158
33	33	1324-1325	153
34	34	1325	153
35	35	1326	114
36	36	1327-1328	293
37	37	1328	293
38	38	1330	298

39	39	1330-1331	299
40	40	1331-1332	194
41	41	1333	89
42	42	1333-1334	356
43	43	1334-1336	497
44	44	1337-1338	147
45	45	1338	227
46	46	1339-1340	98
47	47	-	35
48	48	1340-1341	198

B) Diğer Defterler:

1	49	1305-1307	141
2	50	1307-1309	180
3	51	1311-1312	141
4	52	1312-1314	201
5	53	1314	120
6	54	1314-1319	203
7	55	1315-1317	302
8	56	1315-1319	160
9	57	1317	154
10	58	1317-1319	353
11	59	1316*-1318*	159
12	60	1319	59
13	61	1319-1321	294
14	62	1318-1320	116
15	63	1319-1321	356
16	64	1320-1321	194
17	65	1321-1323	198
18	66	1321-1322	197
19	67	1324-1325	135
20	68	1324-1325	208

---

* Mali Yıl.

21	69	1326-1327	199
22	70	1326-1327	194
23	71	1327-1328	190
24	72	1327-1328	199
25	73	1330-1331	300
26	74	1328-1330	300
27	75	1328-1330	199
28	76	1329-1330	294
29	77	1330	297
30	78	1330-1331	397
31	79	1330-1331	393
32	80	1329-1332*	119
33	81	1332-1333	280
34	82	1331-1334	278
35	83	1334	398
36	84	1335	202
37	85	1335	218
38	86	1335	296
39	87	1336	16
40	88	1336	184
41	89	1337	103
42	90	1336-1337	90
43	91	1337-1340	178
44	92	1340-1341	387
45	93	1340-1342	158
46	94	1342	286
47	95	1341-1342	92
48	96	1342	192
49	97	1332-1340	61
50	98	1331-1334*	178
51	99	- -	400
52	100	1342	200
53	101	1339-1344	80

* Mali Yıl.

